

URTX

'ARXIU DE LA PARRÒQUIA DE SANTA MARIA DE VERDÚ

Miquel Àngel Farré Targa

L'ARXIU DE LA PARRÒQUIA DE SANTA MARIA DE VERDÚ

**Miquel Àngel
Farré Targa**
Tècnic arxiver

L'objecte del present article és la divulgació dels resultats de la intervenció arxivística sobre els fons documentals de la parròquia de Santa Maria de Verdú.¹ Un procés que s'inicià l'estiu de 1995 i es perllongà al llarg de dos anys.

L'arxiu de la parròquia de Verdú i els seus fons documentals presenten algunes particularitats que ho diferencien dels altres fons parroquials de la comarca. En primer lloc, el fet inusual de que la documentació es conserva en la mateixa parròquia. La jurisdicció eclesiàstica de la comarca de l'Urgell és repartida en tres bisbats: Tarragona, Urgell i Solsona. La concentració dels fons documentals en els respectius arxius diocesans és un fet en els casos dels bisbats de Tarragona i d'Urgell,² no així en el de Solsona, que sent més permissiu, ha deixat a voluntat de les mateixes parròquies la possibilitat de custodiar el seu propi fons documental. A més de Verdú, altres parròquies urgellenques del bisbat de Solsona com Tàrrega,³ Bellpuig o Vilagrassa, presenten aquesta particularitat. D'altra part, ens trobem davant un fons documental d'una importància excepcional tan per l'antiguitat de les seves sèries documentals com per la seva continuïtat.

1. HISTÒRIA DE LA PARRÒQUIA DE SANTA MARIA DE VERDÚ

L'església i les comunitats humanes han evidenciat al llarg de la història una profunda i constant interrelació. Les parròquies, especialment en l'àmbit rural, aconsegueixen canalitzar l'activitat social del municipi. Però, per a compondre la seva evolució caldrà tenir com a referent la història del municipi en el que hi és assentada.

Els orígens de la vila de Verdú caldrà buscarlos en el procés de formació de les primeres comunitats sorgides arran de la reconquesta i repoblació d'aquestes terres a partir del segle XI.

Ramon Berenguer I "El Vell" recupera Verdú als sarraïns l'any 1056 i és incorporat al comtat d'Osona i al bisbat de Vic. En un document de 1072, en el qual el mateix comte fa donació de la quadra del lloc de Verdú a Arnau Company, ja es fa menció d'una església que podria ser el temple primitiu de Santa Magdalena. Des de la reconquesta sembla evident que es fortifica el castell, i, al costat, es construeix, a semblança de tots els castells, una església dedicada a Sant Nicolau de Bari, precursor del temple actual. En aquell moment, però, el nucli principal de poblament era situat a la partida del Vilar, prop de la font de Santa Magdalena. Una forta riuada arrasà la tercera part d'aquest poblament i determinà el canvi d'emplaçament del nucli de població.⁴ L'any 1184, Berenguera atorga la carta de poblament, donant la possibilitat als habitants del voltant i als nous pobladors d'edificar les seves cases al pla del castell. És a partir d'aquest moment quan la vila es configura a l'entorn del castell i creix sota la seva protecció. En el mateix document apareix com a testimoni Guillem de Montoliu, capellà de Verdú. És la primera referència concreta de la presència d'un eclesiàstic exercint a la vila.⁵ Anys abans, però, ja es troben notícies sobre l'assentament de l'església a la vila. L'any 1130, un document no solament parla del temple sinó també dels clergues.⁶ L'any 1170, la mateixa Berenguera i el seu espòs Guillem II de Cervera, varen cedir al clergat de Verdú algunes peces de terra.⁷

L'any 1227, Guillem de Cervera, fill de l'esmentada Berenguera, vengué a Poblet el castell, la vila i terme de Verdú amb totes les seves pertinences i drets, com a conseqüència de no poder fer front a l'empenyorament fet per ell mateix anys abans.⁸ Aquest fet serà capdal en el desenvolupament posterior de la vila i marcarà, sens dubte, el tarannà dels verdunins al llarg de la història.

El temple primitiu dedicat a Sant Nicolau de Bari sembla que perdurà fins a les acaballes

del segle XIII. El creixement demogràfic feia necessari el bastiment d'un nou temple, que es dedicà a Santa Maria per la influència de Poblet des de començaments de segle. La nova església s'erigí en el mateix indret que la primitiva i sembla que en aquesta es feien funcions al mateix temps que s'aixecava la nova. Cap a l'any 1265 se sap que encara s'estava bastint tal com ho indiquen unes deixes testamentàries de Guillem Mora i Jaume Laar a favor de l'obra que s'estava fent a l'església.⁹ Cap a finals de segle l'edificació era molt avançada o gairebé acabada si tenim en compte una capitulació feta l'any 1296 per a fer les campanes de la nova església.¹⁰ D'altra banda, els motius heràldics presents a l'església confirmen l'evolució de la seva construcció en aquest segle. L'escut de la família Alemany és present en la part superior de l'església i més concretament en els capitells d'arrencada de la volta i en l'entrada de la rectoria. En el mateix moment es troba la presència d'un membre de la família exercint de rector a la parròquia. Es tracta de Berenguer Alemany, que exercí entre els anys 1295 i 1311. Aquest fet fa pensar que la presència de la família Alemany té una influència decisiva en el tancament de la part superior de l'església.

Un altre aspecte important en el desenvolupament històric de la parròquia és el seu patronatge. Des de la recuperació del territori a mans de Ramon Berenguer I "El Vell" l'església depèn directament del bisbat de Vic. Però, des de que Poblet s'havia ensenyorit del castell i la vila de Verdú, el monestir pretén ampliar el seu domini en la vila demanant el seu control jurisdiccional, motivat, sens dubte, per les importants rendes que donaven els béns de l'església. Aquesta situació es dirimirà en un procés que culminarà l'any 1235 amb la sentència favorable al bisbe de Vic. Pràcticament, un segle després, l'any 1326 s'endegà un nou procés iniciat pel bisbe de Vic per a aconseguir el títol i les rendes del rector de Verdú, motivat per l'estat precari que presentava la seva economia. L'any 1330 arribà la sentència favorable al bisbe de Vic, però amb la condició de residir temporalment a la vila per espai de dos mesos.¹¹ Malgrat això, per regla general, els bisbes de Vic no van acomplir aquesta condició, en canvi sí el cobrament puntual de les primícies. A partir d'aquest moment, el títol de rector de Verdú recau en el bisbe de Vic, sent nomenat vicari perpetu el seu substitut, que exercirà les funcions pròpies del rector.¹²

Sota la tutela eclesiàstica de Vic i la protecció de Poblet, la vila creix ràpidament, emparada per la construcció del nou temple, l'engrandiment del castell, i, sobretot, per l'aixecament de muralles, torres, fossars i portals.

Vista general de la documentació en el dipòsit de l'Arxiu de la parròquia de Santa Maria de Verdú.

(Fotografia: Miquel Àngel Farré)

A partir del segle XIV s'anaren formant les primeres comunitats de preveres al llarg del país. Aquestes sorgeixen de respondre a la creixent necessitat de coordinar la complexa administració dels serveis i de les rendes adscrites, a més del progressiu increment de les fundacions i eclesiàstics beneficiats. Encara que no es pot precisar amb exactitud la data de creació de la comunitat de preveres de Verdú, es té constància de què ja generava documentació des de l'any 1390, conseqüència evidentment de l'exercici de les seves funcions. Quant al nombre de comunitaris era variable en funció de l'època en qüestió. Si bé en un principi el seu nombre devia de ser reduït, l'adquisició de noves rendes i obligacions donà lloc a una florescència comunitat.

El 28 de setembre de 1671, Albert d'Averó, degà de Tàrraga, actuant per ordre del bisbe de Solsona, Lluís de Ponts, visità la comunitat de preveres de Verdú per interessar-se pel seu estat. El rvt. Silvestre Capdevila, prevere i beneficiat de l'església parroquial i, sobretot, com a membre més veterà de la comunitat,

declara entre altres coses el següent:

“Molt Reverent Señor responen primerament al que en primer lloch sen pregunta que es dirme quants fan los titols de admisio a la comunitat de la iglesia de Verdú y [...] (de aquella. Dich que los dits titols son 21 dels quals [...] (sols un per nul de M^o Onofre Segarra [...] (los 20 empero estan fets y prou escrits en 20 diferents persones ço es en 18 sacerdots y 2 es-tudians.”¹³

Gairebé un segle després, l'any 1768, s'acordà una reducció del nombre de beneficiats a dotze.¹⁴ Aquesta tendència es manté durant el segle XIX, moment en què la comunitat segueix una línia clara de decadència fins la seva dissolució, que sembla que arriba l'any 1934, quan es redacten els darrers acords. Paral·lelament al llarg de la història es fa evident una constant fricció entre el rector i la comunitat, que en ocasions respon a la celebració de funcions religioses¹⁵ i altres a queixes de les actuacions de cadascú. En aquest sentit, en el memorial de reclamacions de la comunitat de preveres dirigides al vicari general de Solsona l'any 1893, apareix la següent queixa:

“reclamava, por último la comunidad que el párroco devolviese a la misma las llaves del archivo que des de que havia quedado disuelta la comunidad, havian sido custodiadas por el párroco. És cierto que el párroco no queria hacer la entrega de ellas hasta saber la resolución del superior.

Nota: El Sr. vicario general de comun acuerdo con el administrador apostólico escribió a las dos partes diciendo que nos arreglasemos amigablemente y la cosa quedó como antes estava menos en lo de las llaves que fueron entregadas al decano de la comunidad.”¹⁶

El temple de Santa Maria de Verdú fou consagrat el 17 de juliol de 1586¹⁷ per Joan Terés, fill de la vila, aleshores bisbe de Tortosa i posteriorment arquebisbe de Tarragona, en presència de Macià Corbella, vicari perpetu i Cebrià Minguella, batlle. Encara ara es pot observar la làpida commemorativa de la seva consagració i les creus vermelles repartides per les parets de l'església, que indicaven els punts d'unció de l'oli sagrat tal com ho manava el ritual.

Fins les acaballes del cinc-cents, Verdú es manté en el bisbat de Vic, un bisbat extens i de gran esplendor en els segles precedents. Felip II, en constant lluita contra el protestantisme i conscient del perill d'aquestes idees, que ja s'havien introduït en les universitats, determinà la creació de nous bisbats a fi i efecte de controlar amb més eficàcia les parròquies. Entre aquests nous bisbats s'havia d'establir el de Solsona. El bisbat de Solsona es for-

mà a partir de parròquies del bisbat de Vic. Centralitzat des de Solsona, s'extenia pel sud en direcció a la Baixa Segarra i l'Urgell, concentrant parròquies de molta importància: Verdú, Cervera, Anglesola, Bellpuig, Tàrraga, ... Planes i Closa considera que el canvi de bisbat aportà una nova vitalitat religiosa al conjunt d'aquestes parròquies.¹⁸ L'any 1593 es firma la butlla d'erecció i es publica i dos anys després és nomenat Lluís de Sans primer bisbe de Solsona. En un primer moment el nombre de parròquies sota la seva jurisdicció era escàs fins l'agregació dels arxiprestats de Cervera i Tàrraga, l'any 1598.

La integració de la parròquia de Verdú al bisbat de Solsona juntament amb les disposicions emanades del concili de Trento, anys abans, van aportar un notable impuls a la vida religiosa i una obertura de la parròquia vers la societat, i, al mateix temps, un interès creixent d'aquesta pels assumptes de l'església. Així, a partir del segle XVI, el poble participa amb més devoció de les festes religioses, creix el nombre d'inscrits a les confraries, es fan grans festes i processons en dates assenyalades i s'arrela el lligam de les persones amb l'església des del baptisme fins a la mort. Aquest procés també arrossega a la universitat a participar en els assumptes de l'església:

“Sorpren la responsabilitat que els jurats o regidors adquireixen en els afers de l'església, sobretot durant els segles XVII, XVIII i no tant en el XIX.

Són copioses les referències que assenyalen la intervenció en el culte i en el finançament d'obres al temple per part del municipi. Evidentment que en aquesta amalgama, pel sol fet d'estar vinculats, sovint sorgien dificultats i controvèrsies entre uns i altres. També l'Església o els reverends, els trobem remenant dins el consistori municipal, encara que amb menys escala que els altres.”¹⁹

A partir del segle XIX les idees i governs liberals, fruit de la influència de la Revolució Francesa motiven un canvi gradual en el paper de la parròquia en el si de la societat. Els processos desamortitzadors, la disminució de les rendes i obligacions, la reducció i posterior desaparició de la comunitat de preveres, entre altres circumstàncies, assenyalen la seva decadència, que es manifesta també en la producció documental, fins arribar a la situació actual marcada per la manca de recursos econòmics que limita notablement les seves activitats.

2. L'ARXIU DE LA PARRÒQUIA DE SANTA MARIA DE VERDÚ

2.1 Situació i descripció física

El fons de la parròquia de Santa Maria de Verdú es conserva a la mateixa parròquia. Els fons documentals són repartits entre les dependències de la casa del rector i l'arxiu de la parròquia. La convivència entre la parròquia i la comunitat de preveres obligava a tenir separats els arxius corresponents a cadascú. Mentre la comunitat custodiava la seva documentació en aquest indret, el rector tenia cura dels llibres sacramentals i els tenia al seu abast a la rectoria.

La casa del rector acull la totalitat dels registres sacramentals i dels volums miscel·lanis, instal·lats en prestatgeries degudament condicionades. El fet de que els registres sacramentals encara siguin guardats a la casa del rector respon a la necessitat de tenir-los a mà per anotar-hi els sacraments administrats, i també, com es veurà més endavant, a l'extraordinària antiguitat de les seqüències de les seves sèries.

La resta de la documentació, que representa el gruix més important, es conserva a l'arxiu de la parròquia. Dins d'aquest conjunt documental, la documentació notarial i el fons de la comunitat de preveres constitueixen la quasi totalitat del fons. De ben segur, tot aquest fons documental ja es conservava en el mateix indret segles abans. Segons Mn. Ramon Berenguer, l'arxiu de la comunitat es va fer en el mateix moment en què es feia el cor de l'església, i un cop acabada la capella de Sant Bartomeu (1393-1434).²⁰ El 28 de setembre de 1671, en una visita d'Albert Averó, delegat del bisbe i degà de Tàrraga, per a conèixer l'estat de l'església i la comunitat de preveres, s'indica el lloc exacte de la ubicació de l'arxiu:

*"En primer lloch avem visitat lo Arxiu de la Rvnt. Comunitat ques trobe pujant per la escala del cor a la part esquerra casi al igual del mateix cor, tancat amb una porta molt bona que es tanca en dos diferents claus [...] "*²¹

En aquell moment, doncs, la documentació ja tenia un espai propi en les dependències de la parròquia. Anys després, la sala de l'arxiu serveix també com a lloc habitual per a la celebració dels consells de la comunitat.²² Encara avui, aquest indret té la funció de dipòsit d'arxiu i també acull bona part de les relíquies de l'església.²³

La dependència de l'arxiu té una superfície aproximada d'uns 16 metres quadrats. Disposa d'unes prestatgeries de fusta d'uns 12 me-

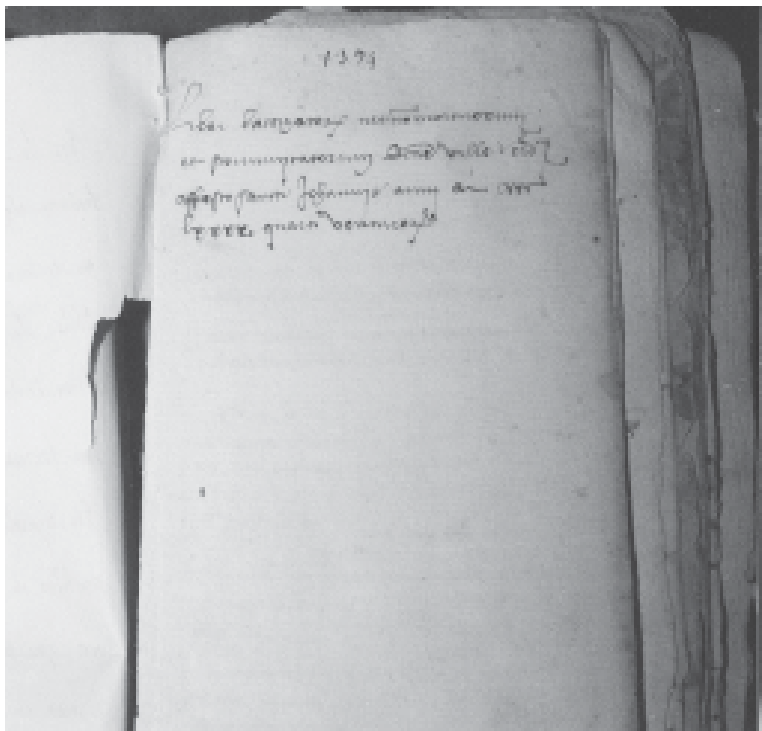
tres lineals, en bastant mal estat, que sostenen la totalitat de la documentació, que ocuparia uns 18 m.l. La major part de la documentació és agrupada en lligalls i exposada a la pols. Tot seguit hi ha una finestra protegida per una reixa exterior de ferro, que per la seva orientació presenta una entrada de llum escassa. L'absència de llum natural es compensa parcialment amb un portàtil i una bombeta degut a la manca d'instal·lació elèctrica. Enfront de la porta d'entrada, i en un espai guanyat a les parets, hi ha una vitrina on s'hi guarden les relíquies de la parròquia. La porta d'accés ofereix suficients garanties per evitar els robatoris encara que els sistemes de seguretat no hi siguin presents.

2.2 Història de l'arxiu

Per a analitzar la història de l'arxiu serà precís observar el seu procés evolutiu des de la seva creació. El seu origen cal buscar-lo a partir del moment en què es crea la institució. Així, les primeres sèries documentals de l'arxiu seran, doncs, les derivades de la seva constitució. En la seva gènesi, l'arxiu neix al servei de la parròquia com a prova escrita dels seus drets. Guarda amb especial cura la documentació relativa a la seva erecció, als seus drets i privilegis, i a les seves propietats. I és a mesura que la institució creix i assumeix noves funcions quan es produeix un increment de la varietat documental de l'arxiu.

La vila de Verdú pròpiament dita, com s'ha comentat abans, s'origina a partir dels processos de reconquesta i repoblació, i es conforma al voltant del castell i l'església, buscant la seva protecció física i espiritual. En aquest moment és quan la parròquia assumeix la direcció espiritual de la comunitat. També pren la responsabilitat en l'exercici de la funció notarial. En aquell temps, l'absència de notaris en els petits nuclis rurals era suplida pels rectors. Els nous pobladors precisaven també de documents que avaluessin les seves possessions i confirmessin els seus testaments. Aquest fet serà de vital importància en l'assentament definitiu dels nous pobladors i els hi aportarà la tranquil·litat necessària per afrontar els nous temps. Tant és així que es produeix un dalta baix el 17 de juliol de 1295 quan es crema l'arxiu. Una mà criminal posà foc a la calaixera de l'església que contenia a més de les robes i llibres litúrgics, els documents de la notaria parroquial, vint manuals de testaments, diversos capbreus i, en fi, tot l'arxiu.²⁴ El sentiment que va produir aquest fet a l'església es posa de manifest en el següent text:

"Quod die sabbati in mani decima septima calendas augusti, anno infrascripto (1295).

Detall de les que fins ara es consideraven les primeres actes baptismals del fons de la parròquia.

Erròniament, Mn. Ramon Bereguer determina que el document és de l'any 1394 quan en realitat, com es pot apreciar en el text, correspon a l'any 1494.

(Fotografia: Miquel Àngel Farré)

Inimicus nature humano, hoc est, diabolus, qui mille modos nocendi habet, nocta dieque in quantum potest contra fidem et bona operantes suum officium exercens adversari non cessat, quod etiam durius est referri virtutibus Ecclesia Beato Maria Maioris Verduni et etiam Beati Nicholai existentibus ²⁵

Consternat el poble davant una catàstroe de tal magnitud i presidits pel castlà, batlle, jurats i prohoms, es van reunir en presència de l'abat de Poblet, que en aquells dies residia circumstancialment a la vila, van prometre, jurar i firmar que els veïns i forasters que tenien cases, horts, censals, onzès i privilegis en el castell, vila i termes de Verdú i Valerna quedarien propietaris com abans de la crema dels documents. A tal efecte es va procedir a fer un capbreu que anomenaren l'acte de la crema o incendi:

“ la primera donació la qual pot esser ques cremes quant en esta iglesia en lo any 1295. als 17. de les calendes de Agost se cremaren totes les escriptures y manuals desta iglesia trobantse en dita vila lo Abbat y set monjos de Poblet. Per orde dels quals y appetitio del Rector o Vicari y Promens del concell de dita vila se feu per a que les coses refessen en lo esser que ales hores estaven y nos fes perjudici a la iglesia y per a que constes en lo esdevinador ordenaren que a relacio dels Promens se fes un proces a modo de capbreu lo qual acte intitularen lo Acte de la Crema o Incendi y esta guardat en la cort eclesiastica de Vich [...]” ²⁶

En els segles XIV, XV i XVI la parròquia va guanyant protagonisme en la vida local a me-

sura que penetra en nous àmbits i adquireix noves funcions. A partir del segle XV es comença a configurar la comunitat de preveres, mentre la parròquia es preocupa de l'enregistrament dels sagraments (els baptismes i els òbits) i d'anotar les confessions i excomuniions en el transcurs del segle XVI la parròquia assumeix altres funcions i es consoliden les iniciades segles abans. Així, l'activitat notarial, mirall de l'evolució econòmica i social de la vila, segueix la línia ascendent iniciada a partir de les primeres actes del segle XIII. Aquest conjunt d'activitats es reflexa, evidentment, en la creixent i variada producció documental.

L'objectiu de la parròquia és arribar a ser el centre canalitzador en els diferents àmbits de la vida local: el social, l'econòmic, el religiós, el festiu,... Però, la plenitud no arriba fins a la segona meitat del segle XVI i la primera del XVII, moment en què el concili de Trento i el canvi de bisbat van acabar de configurar l'estructura parroquial i delimitar el seu conjunt de funcions. Mn. Berenguer assenyala la transformació que es produí en la parròquia després de les disposicions del concili de Trento i l'establiment del bisbat de Solsona, en el següent text:

“Antes de la publicació de S.C. de Trento en la iglesia parroquial de Verdú no hi havia cosa alguna que fes goig á la vista ni als lladres. No tancavan res: ni lo cementiri, ni l'arxiu de les escriptures, ni les fonts baptismals, ni l'armari del llibre dels batejats y de les Reliquies, ni lo saciari del Sm. Sagrament. En la iglesia no hi havia cadiras ni banchs per seurer, sino caixas, bigas y pedras [...], les parets estavan plenas de armatostas y de trastes inutils; los altars estavan sense frontals, ab trosos de estovallas y de aras. La conducta moral y corporal dels sacerdots tenia molt que desitjar pera que fos un poch laudable, anavan com á pagesos y com a pastors; sels maná que cada mes se fessen la corona y se afaitesen. Tot aixó es de veurer en los cartells de visita desde el any 1565 fins al 1596. Se manava y no se cumplia. Aqueix descuit y deixament provindria de que los Sors. Bisbes, per rahó de las guerras y dels lladres y bandolers que per totas parts merodejavan, no podian fer las santas visitas. Publicat lo S.C. de Trento, feren un esforç per sortir á remediar tans mals.

[...]Quantes gracias hauriam de donar á Deu per haverse celebrat lo S.C. de Trento y establert lo bisbat de Solsona!” ²⁷

En la segona meitat del segle XVII, les transformacions en la parròquia sembla que no arribaren a l'arxiu de la comunitat. Cal recordar que l'arxiu parroquial, custodiat pel rector, estava separat de l'arxiu de la comunitat, que com s'ha vist abans ja tenia un espai propi en l'es-

glésia. La pèssima gestió de l'arxiu de la comunitat dificultava trobar els documents necessaris per a poder fer efectiu el dret de cobrament, i, això, repercutia directament en les rendes de la comunitat, disminuint el seu nivell d'ingressos. Així ho manifesta el rvt. Silvestre Capdevila, prevere i beneficiat, davant Albert d'Averó, degà de Tàrraga i comissari:

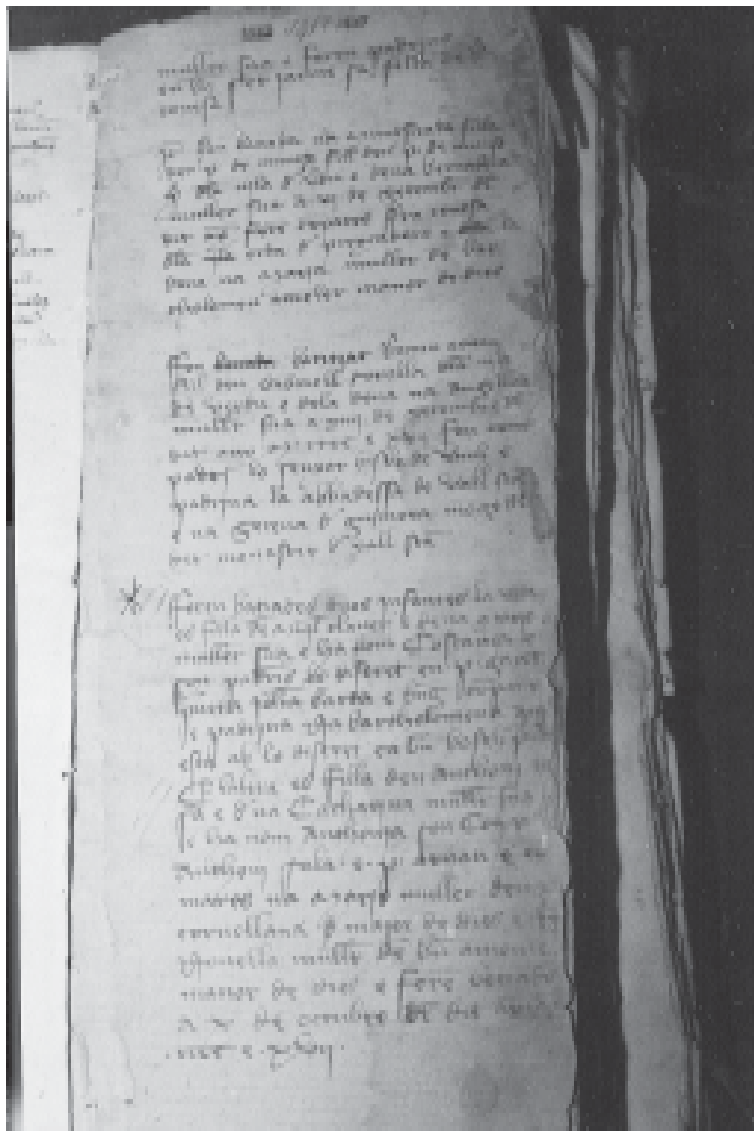
“ Als 13 que es dirme si per falta de dits titols a de sustentat continuament molts plets dita comunitat y si per la mateixa falta a perdut renda, dich que es de tal manera aixi la renda que se a perduda en dita comunitat per eixa causa, com la continuació de gastos de plets per falta no sols de titols sino de llum y cami per a poderlos trobar, que casi la tercera part de les terces sens en va en aixó, y experimentan de cada dia quem anam empobrint sens que acerten a pensar que ninguna altra causa sino es la sobredita pugue ocasionarnos semblant dany.”²⁸

A les acaballes del segle XIX i començaments del XX, Mn. Ramon Berenguer treballa afanyosament a l'arxiu. Ho fa com molts altres rectors arreu del país, moguts per la seva voluntat i per l'interès en l'estudi històric de la institució que els acull. Lluny de qualsevol intervenció de caire arxivístic, escorcolla l'arxiu i selecciona els documents que creu són de major rellevància per a l'estudi de la parròquia i els agrupa i enquaderna en diversos volums. El seu caràcter i propòsit queda reflectit en el següent text, escrit per ell mateix:

“ [...] sempre me ha donat gust sentir la fragància que despedeixen los papers y pergamins vells; y tinch observat que fins els pobles los agrada molt sentir a parlar de las glorias dels seus avantpassats, y se pensan que els rector es un sabi; y es un pobret de mi. No me he proposat fer la historia de Verdú, sino reunir materials per ella. No basta tenir materials per pujar un edifici; sino ques necessita un habil arquitecte per edificarlo y que tinga sal per donar bon gust a l'obra. En los sis ó set llibres de paperots diversorum que jauhen en lo Arxiu abundan los documents historichs, pro los autentichs no passen del segle XIII, puig a ultims de aquella centuria, so es, en lo any 1292, una ma criminal incendià lo Arxiu, que estava en la Sacristia de la Iglesia, cremantse 40 manuals y molts altres documents volants.”²⁹

A partir d'aquests volums, però, Mn. Berenguer escriu el seu *Llibre de notícies de la parròquia*, conservat avui a l'Arxiu Històric Comarcal de Cervera.

Durant la guerra civil, els fons de la parròquia van ser traslladats a Poblet com a mesura de

salvaguarda de la documentació.³⁰ Acabada la guerra, el fons va ser restituit de nou a la parròquia. En general, però, al llarg de la història la documentació no ha estat afectada físicament pels constants canvis polítics i socials. Més aviat hi ha incidit la desídia dels responsables de l'arxiu en cada època.

3. L'INVENTARI DEL FONDS

3.1 Els antecedents arxivístics

Les intervencions arxivístiques en el fons de la parròquia de Santa Maria de Verdú han estat gairebé inexistents. Tant és així que en el propi fons documental no s'ha localitzat cap instrument de descripció. Els escassos intents de presentar un inventari del fons es resumeixen a informar superficialment de les sèries documentals que conté, sense profunditzar en l'anàlisi i descripció de cada unitat d'instal·lació. No arriben ni al mínim nivell d'inventari, que exigeix per a la descripció informacions

Primer foli de les que realment són les actes batismals més antigues del fons de la parròquia.

Daten de l'any 1417 i constitueixen el segon registre batismal més antic conservat a l'estat espanyol.

(Fotografia: Miquel Àngel Farré)

tant bàsiques com la descripció de la sèrie documental, els anys extrems i els volums i la numeració topogràfica. Aquest és el cas de l'inventari de l'arxiu fet per l'infatigable Mn. Ramon Berenguer a finals del segle XIX:

“En los dos armarios ya citados se hallan los libros siguientes: siete libros de bautismo, cuatro de obitos, cuatro de matrimonios. Hay doce manuales ó libros que contienen las partidas de bautismo, confirmacion, matrimonio, obitos y funerales hasta 1671.

Hay la mayor parte de la documentacion de cuando los párrocos eran notarios apostólicos: es decir, escrituras de contratos, compras, ventas, poderes, capitulos matrimoniales y testamentos. Hay la cronica de Verdú desde el siglo XI.

Hay un sin numero de hojas volantes y escrituras varias de cosas relativas al municipio, al curato y á la comunidad. Es decir: Hay la historia antigua de Verdú desde el siglo XI; no hay mas porque el archivo fue maliciosamente incendiado en el año 1295.

Hay finalmente los libros de la cofradias extinguidas y los libros del Boletin Oficial de la Diócesis.

*[...] De los muchos documentos sueltos que habia en el archivo se han encuadernado cuatro tomos en 1893.”*³¹

D'altra banda, Mn. Berenguer, lluny de qualsevol intervenció de caire arxivística, selecciona de forma arbitrària un conjunt de documents que considera útils per a fer una història de la parròquia, i els enquaderna, donant lloc als vuit volums miscel·lanis, set conservats a la mateixa parròquia i un a l'Arxiu Històric Comarcal de Tàrraga. Elabora, al mateix temps, en la majoria d'ells uns índexs molt rudimentaris i limitats que li serveixen d'eina per a accedir a la documentació. I a partir de la documentació d'aquests volums escriu el seu *Llibre de les notícies de la parròquia*, custodiat avui a l'Arxiu Històric Comarcal de Cervera.

Més endavant es produeix una proposta d'intervenció en el fons documental. L'any 1916, Francesc d'Assís Vidal i Barraquer, bisbe de Solsona i administrador apostòlic de Solsona, després de la visita a la parròquia, mana que s'ordini l'arxiu parroquial i es faci un índex de l'arxiu.³² Es desconeix, però, fins a quin punt es posa en pràctica l'ordre i fins a quin nivell descriptiu es va arribar. Si es té en compte l'escàs nivell d'ordenació i descripció que presenta la documentació i la manca de formació arxivística de l'època, l'instrument de descripció elaborat havia de ser poc fidel al contingut real del fons. Aquests dubtes, però, quedarien resolts una vegada coneguda la resposta de la parròquia de Verdú al manament del bisbat de Solsona. Possiblement, a l'arxiu diocesà de Solsona encara es conservi l'inventari.

També convindria saber com es va produir el trasllat del fons documental al monestir de Poblet durant la guerra civil i si s'elaborà algun instrument de descripció en el temps que hi va ser custodiat. El perill de destrucció imminent de la documentació segurament prevalgué en la rapidesa del trasllat. També, evidentment, l'urgència del trasllat degué provocar un cert desordre en el sí de la documentació.

L'estat actual de la documentació presenta un seguit de característiques que ho defineixen. A grans trets, la documentació es presenta agrupada en lligalls molt rudimentaris, protegits amb papers i lligats amb cordills; les unitats d'instal·lació es troben numerades, encara que presentin certes llacunes i la seva datació és moltes vegades incorrecta. Tot aquest conjunt de circumstàncies reflectien la urgent necessitat d'una intervenció arxivística sobre la documentació.

3.2 El pla d'actuació

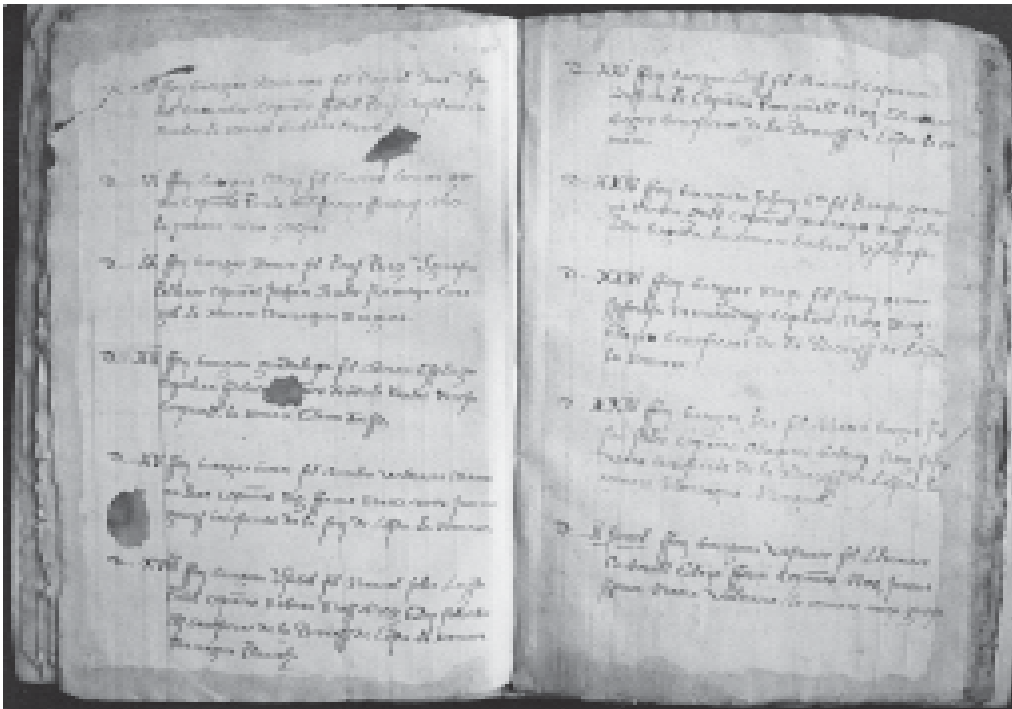
El desenvolupament del projecte exigia el disseny d'un pla d'actuació per assolir l'objectiu final de conèixer el contingut del fons. A grans trets, les diferents fases d'actuació havien de ser les següents:

- dissenyar un model de fitxa descriptiva
- a partir d'aquest model calia recollir la informació
- una vegada conegut el contingut del fons i delimitades les sèries documentals calia elaborar un quadre de classificació
- integrar les fitxes descriptives al quadre de classificació
- informatitzar les dades
- elaborar els instruments de descripció necessaris per a accedir amb facilitat al contingut del fons³³

3.3 El fons documental

Les escasses notícies referents al contingut del fons documental feien preveure la presència de dos tipus de fons: el parroquial i el de la comunitat de preveres. La intervenció arxivística, però, ha permès conèixer l'existència de documentació d'altres fons que no són propis de la parròquia, circumstància gens estranya en altres arxius parroquials.³⁴ En aquesta línia s'ha pogut distingir documentació del fons de l'ajuntament de Verdú, de la Cort del Batlle, i de les parròquia d'Anglesola i Vilagrassa. Tot i així, les sèries documentals d'aquests fons aliens a la pròpia institució parroquial no representen un gruix important dins el conjunt documental. Més aviat són sèries aïllades i molt parcials, que no se sap per quin motiu han arribat i s'han conservat a l'arxiu.

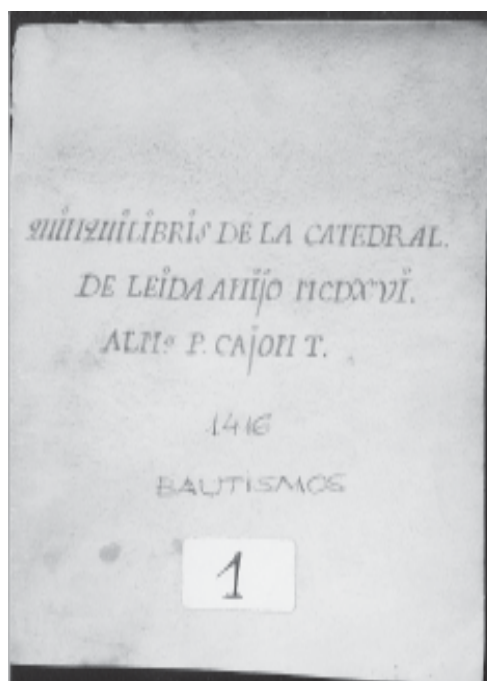
La presència de documentació d'altres parròquies en l'arxiu parroquial de Verdú no ha de semblar, doncs, sorprenent. També, curiosament, el fons parroquial de Vilagrassa conserva un protocol de Verdú dels anys 1298-1299, validat pel rector, ja esmentat abans, Berenguer Alemany. De gran importància són els fragments de llibres de consells i els llibres d'estimes del fons de l'ajuntament de Verdú conservats a la parròquia. Especial menció s'ha de fer, però, de la documentació del fons de la Cort del Batlle. Encara que s'hi troben contades sèries en el fons de la parròquia, se suposa que hi havia certa relació entre els rectors i l'escrivania de la cort. El batlle era el delegat del monestir de Poblet en la vila i s'encarregava de resoldre les qüestions civils i criminals sorgides entre els veïns i el monestir. En un primer moment, l'escrivania devia estar situada en el castell. Més endavant, la Cort del Batlle seria traslladada a la planta baixa de la torre esquerra del portal del carrer de les Tendes, a l'actual casa "Senyorettes", davant de la plaça Major.³⁵ El destí final de la documentació de l'escrivania, però, era el trasllat al monestir de Poblet, malgrat que en ocasions es produïren fets lamentables que van afectar directament a la documentació.³⁶

En una primera aproximació al fons documental de la parròquia de Verdú ja es va constatar l'existència de sèries que presentaven un caràcter excepcional, tant pel seu pes específic en el conjunt del fons com per la seva antiguitat i seqüència de les seves sèries. Són aquelles derivades de l'administració dels sagraments i els protocols notarials. Caldrà fer ara

una valoració d'aquestes sèries prenent com a referència els registres conservats al bisbat de Tarragona per ser d'una gran antiguitat.

Els registres sacramentals estan representats per les sèries que prenen el nom a cadascun dels sagraments: baptisme, confirmació, matrimoni, defunció i compliment pasqual.

El baptisme constitueixen els registres sacramentals més antics. Son redactats en forma d'actes i inclouen en la seva expressió més detallada el nom de la parròquia, el nom del lloc, el nom del batejat, la data del naixement i

Coberta i detall del registre de baptismes més antic de l'estat.

És de l'any 1416, un any anterior al de Verdú, i es conserva a l'arxiu capitular de Lleida. (Fotografia: Miquel Àngel Farré)

bateig i el nom dels pares amb la seva professió i procedència. Però les possibilitats informatives dels baptismes no es centren exclusivament en donar un valor absolut a la natalitat en un moment determinat, sinó que permeten treballar en estudis més globalitzadors com els moviments estacionals, les fluctuacions i les tendències anuals, la taxa de fecunditat, el nombre de fills per família, etc. Tradicionalment la historiografia s'havia limitat a la recerca de la data de naixement de personatges rellevants i a estudis genealògics. Sortosament en els darrers anys hi ha hagut aquest canvi de tendència.³⁷

A la parròquia de Verdú, l'estimació de l'antiguitat de les primeres actes baptismals a l'entorn de l'any 1394, malauradament, és del tot errònia i ha estat, àdhuc, utilitzat per alguns historiadors en la publicació d'estudis onomàstics.³⁸ Després del seu anàlisi s'ha determinat que la primera acta baptismal conservada a l'arxiu és de l'any 1417. Tot i així, aquesta data el situaria com el registre sacramental més antic del país i de l'estat, ja que segons els PIC (punts d'informació cultural) del ministeri de Cultura de les 13.000 parròquies que guarden arxius parroquials, el més antic acte sacramental de baptisme a l'estat espanyol és de l'any 1424.³⁹ Darrerament, però, he pogut constatar l'existència a l'arxiu capitular de Lleida d'un registre de 1416, o sigui un any anterior al de Verdú. D'altra banda, en referència a la continuïtat de les sèries en el temps la situació és òptima. Encara que en el transcurs del segle XV els registres presenten algunes llacunes cronològiques, des de finals de segle ja es posa de manifest una continuïtat en l'enregistrament del sacrament que arriba pràcticament sense interrupcions fins als nostres dies.

Els llibres de confirmacions són les relacions nominals dels receptors d'aquest sacrament en un moment determinat. Normalment apareixen relligats amb els llibres de baptismes de l'època i solen incloure la data de la celebració del sacrament i el nom de l'autoritat que l'administra. L'estudi comparatiu dels confirmats i dels baptismes immediatament anteriors pot proporcionar informació indirecta sobre la mortalitat infantil. En quant a l'antiguitat queden lluny dels registres d'algunes parròquies del bisbat de Tarragona com és el cas de Tarrés (1462),⁴⁰ però són prou antics. Els primers registres de confirmats a la parròquia de Verdú s'inicien trenta anys després del concili de València que decreta el seu enregistrament. D'altra banda, a semblança dels baptismes presenten unes sèries amb una seqüència temporal força contínua.

La tipologia dels registres matrimonials no varia gaire de la que presenten els llibres de bap-

tismes. En la seva redacció més complerta poden aportar dades com les circumstàncies que assegurin la validesa del contracte, la naturalesa i el veïnat dels contraents. La informació que proporcionen és bàsicament demogràfica i permet estudiar els diversos factors relacionats amb la nupcialitat i el seu valor absolut en un període determinat, el moviment estacional, el coeficient de nupcialitat, l'edat i l'origen dels contraents, etc. Les primeres actes matrimonials de la parròquia de Santa Maria de Verdú són de 1569, sis anys posteriors a les disposicions de Trento i divuit dels registres de les Borges del Camp, considerats els més antics de les parròquies del bisbat de Tarragona. També presenten unes sèries molt homogènies.

L'estructura dels llibres d'òbits no sempre coincideix amb la dels registres de baptismes i de matrimonis. En les formes més primàries es pot presentar com a llibres de comptes o com a llibres de testaments més que com a obituaris.⁴¹ Més endavant ja es troben redactats en forma d'actes. Els llibres d'òbits proporcionen informació de caire demogràfic i permet relacionar els factors relacionats amb la mortalitat. A més del seu valor absolut en un moment determinat, s'hi pot estudiar el moviment estacional, les tendències i fluctuacions anuals, la taxa de mortalitat, etc., tot relacionant-ho amb epidèmies, malalties, nutrició, ... Evidentment aquesta documentació ha servit bàsicament, com tot arreu, per a fixar la data de la mort d'algun personatge i resseguir les partides de defuncions en moments de confrontacions i guerres. Les sèries comencen a partir de l'any 1427 presentant la resta de segle algunes llacunes. No és fins després de les disposicions de Trento quan la seqüència cronològica es fa més que evident. L'anàlisi comparatiu amb altres parròquies del bisbat de Tarragona permet establir una antiguitat prou important, però sense arribar als límits cronològics dels òbits de Pont d'Armentera (1384), l'Albi (1389), Vilabella (1400) o Guimerà (1405).⁴² El compliment pasqual és l'obligació dels fidels a combregar en el temps de la Pasqua de Resurrecció. Per tant, els llibres de compliment pasqual registren les persones que han rebut l'eucaristia. Els registres més antics de les parròquies del bisbat de Tarragona corresponen a l'Albi (1473), Guimerà (1483) i Barberà de la Conca (1531). A la parròquia de Verdú, els registres superen amplament aquestes dates. Es conserven llistes de persones que van complir aquest precepte des de l'any 1450.

En el fons parroquial de Verdú hi ha, per últim, les comunions i els confessats. Les comunions no apareixen fins el segle XIX i les sèries de confessats s'inicien l'any 1431 i s'extenen per bona part del segle XV. Encara que els lli-

tats de confessats siguin prou antics no arriben als registres trescentistes de confessats d'algunes parròquies catalanes durant la quarantesma.⁴³

Des de temps immemorials, com s'ha dit, els rectors exercien la funció notarial. Redactaven i donaven fe a les actes que eren fruit de la activitat econòmica i social de la comunitat. La generació d'aquesta documentació i la seva conservació ha contribuït a que la documentació notarial representi el gruix més important en el conjunt del fons. Les sèries documentals més representatives són els manuals i els llibres de notes, els capítols matrimonials, els testaments i els inventaris.

El primer manual notarial que es conserva és un fragment de l'any 1265. L'incendi de l'any 1295 va destruir la quasi totalitat de documentació produïda fins aleshores. Dins d'aquesta s'hi trobaven una quarantena de manuals, que de conservar-se ben segur haurien ajudat a aclarir molts aspectes de la realitat social i econòmica de la església i la comunitat en el segle XIII. A partir de 1295 les seqüències cronològiques de la sèrie es presenten extraordinàriament complertes, malgrat l'estat fragmentari d'alguns manuals, i arriben fins ben entrat el segle XVIII. L'últim manual és de l'any 1732, quatre anys abans del Reial Decret de supressió de les notaries parroquials de 29 de novembre de 1736.⁴⁴ Els registres més antics de l'estat són els d'Alcover i Siurana, datats l'any 1229 i conservats a l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona.⁴⁵

El segon gran grup de documentació notarial el formen els capítols matrimonials. Aquests recullen els pactes sorgits dels tractes de casament entre el contraents i els parents més propers i serveixen com llei fonamental que haurà de regir les relacions jurídiques creades i les que amb el temps s'aniran derivant del matrimoni. Constitueixen una font de veritable interès per a l'estudi de les aliances matrimonials, de les pràctiques que les regeixen i les condicions econòmiques que solen acompanyar-les, i per a donar a conèixer, a partir d'aquestes relacions entre grups socials, els nivells de jerarquia social segons la mentalitat de l'època. Puntualment han servit com a referència en estudis biogràfics o genealògics. Les sèries s'inicien el segle XIV i es perllonguen fins el segle XVIII.

Els testaments són, probablement, les sèries més conegudes de la documentació notarial. És poden definir com un negoci jurídic formal, unilateral i personal, en virtut del qual el causant regula la seva successió per causa de mort, mitjançant la institució d'un o més hereus i l'ordenament d'altres disposicions.⁴⁶

Aporten informacions molt interessants per a l'estudi de la religiositat i de les mentalitats populars davant la mort. Sovint, també, contenen relacions detallades dels béns dels testadors, que permeten realitzar agrupacions estratigràfiques a nivell social tenint en compte els nivells de riquesa i analitzar l'estructura de la base econòmica dels diferents grups socials. Les sèries documentals de testaments del fons apareixen a començaments del segle XIV i s'extenen fins mitjans segle XIX, formant un conjunt molt complert.

Els inventaris són relacions de béns mobles e immobles propietat d'una persona o comunitat. Per regla general, era comú la redacció d'un inventari quan una persona prenia possessió dels béns d'un altra, ja fos per heretament o per compra d'una propietat. La documentació, evidentment, no és tant voluminosa en comparació amb altres sèries, però el seu abast cronològic és realment significatiu, agrupant sèries des del segle XV fins el XVIII. Els inventaris són de gran interès per a conèixer els patrimonis familiars i l'estat dels béns mobles en un moment determinat.⁴⁷

Malgrat el notable pes específic de les tipologies documentals exposades, el fons ofereix una ampla varietat de sèries que defineixen cadascuna de les funcions exercides per la institució.

4. CONCLUSIONS

La parròquia, des de la seva creació, adquireix una personalitat que varia en el pas del temps com a conseqüència de les pròpies necessitats i de les noves funcions que va assumint. La institució parroquial té, per tant, una vida pròpia que es reflexa en el canvi de la seva estructura orgànica i de les seves activitats. Arriba a molts àmbits de la vida local i, en molts casos, la canalitza. En moltes èpoques és el punt de referència de les manifestacions populars en els seus diferents àmbits: econòmic, social, religiós, folklòric, ... Aquests canvis incideixen directament en la variada i creixent producció documental de la institució. L'arxiu passa a ser el viu reflex de la seva personalitat. D'aquí la gran importància del seu estudi.

L'elaboració dels instruments de descripció (guies, inventaris i catàlegs) faciliten el coneixement de la pròpia institució i les seves activitats. Permeten conèixer en profunditat el seu organigrama i els camps en què exerceix les seves funcions. La historiografia és qui ha de prendre el relleu, agafant les eines i instruments facilitats pels arxivers, per a mostrar i reivindicar el paper de la parròquia en el sí de la societat en els diferents àmbits i al llarg dels

segles.. És de desitjar que aquesta tasca doni en el futur els seus fruits.

El pla d'actuació del fons de la parròquia de Santa Maria de Verdú, i, en conseqüència, els instruments de descripció que s'han elaborat no són els que es van plantejar en un principi. Inicialment, el propòsit era aprofundir en la classificació i ordenació de les sèries i unitats documentals. Això suposava la reorganització total del fons i el canvi de les unitats documentals, les unitats d'instal·lació i la numeració topogràfica. Per aconseguir-ho calia disposar del material fungible necessari (camises, caixes arxivadores, ...). En aquell moment, les dificultats econòmiques de la parròquia van impossibilitar obrar d'aquesta manera. Aquestes circumstàncies van incidir directament en la reorientació del treball. La manca de material arxivístic obligà a elaborar els instruments de descripció partint de la base que no es podia classificar i ordenar físicament la documentació. La informàtica, però, ha suplert parcialment aquestes necessitats. Caldrà que en una segona fase d'inventariació, aquestes premisses hi siguin presents. Malgrat tot, creiem que els instruments de descripció resultants de la nostra intervenció són suficientment profunds per a satisfer les inquietuds dels possibles investigadors.

Durant el procés d'inventariació s'han fet evident una sèrie de mancances en les dependències de l'arxiu. Si es vol conservar la documentació en el mateix lloc i facilitar la seva consulta, és del tot necessari habilitar un espai per aquest fi, amb una taula i cadires adequades, fer-hi arribar la llum, renovar les prestatgeries i ampliar el seu espai, i disposar d'un moble especial per a pergamins. Caldria, també, tenir a disposició almenys una habitació

adjacent que tingués funció de magatzem. Amb aquestes premisses ja es podria plantejar inicialment l'organització i ordenació de la documentació i la posterior obertura a la investigació. Ara per ara, aquestes propostes resulten del tot inviables per les disponibilitats de la institució. Les despeses, que suposarien fer efectives aquestes necessitats, sobrepassen les possibilitats de la parròquia.

A la comarca de l'Urgell, les viles, dependents de la jurisdicció eclesiàstica de Solsona, que mantenen un cert nivell demogràfic encara conserven la seva documentació. Aquest és el cas de Tàrrrega, Verdú i Vilagrassa. És un privilegi que el poble conservi la seva pròpia documentació parroquial. En altres bisbats es produí la incautació de la documentació i es concentrà en el centre diocesà corresponent. Val a dir que mantenir un arxiu no solament pressuposa tenir un dipòsit per conservar-lo. Si arribés el moment, esperem que no, que des del bisbat és prenguéssim com a mesura dràstica el trasllat de la documentació a la seva seu, de ben segur s'aixecarien veus populars en contra i el poble es mobilitzaria per evitar-ho. Per prevenir-ho, cal promoure el seu estudi i la seva difusió. És aquí on les institucions locals haurien d'intervenir per a assolir aquests objectius. Encara que la documentació no sigui de la seva propietat, bona part de la història del poble hi és representada, i no deixa de ser, en aquest sentit, una part del patrimoni local. A tal efecte, s'haurien d'establir convenis amb el bisbat i buscar una línia d'ajut econòmic per a aconseguir aquests mínims i nobles objectius. La part tècnica la podria assumir perfectament l'arxiu comarcal corresponent. D'aquesta manera es podria profunditzar en l'estudi històric de les nostres parròquies, i a la fi, dels nostres pobles.

ANNEX

INVENTARI DELS FONS DE LA PARRÒQUIA DE SANTA MARIA DE VERDÚ⁴⁸

1. FONS PROPIS DE LA PARRÒQUIA

1.1 FONS PARROQUIAL (1265-1995)

1.1.1 ADMINISTRACIÓ

1.1.1.1 GOVERN

Correspondència	1 vol. i 2 llig.,	1348-1714
Certificats	2 llig.,	1865-1891

1.1.1.2 HISENDA

Sagristia.....	2 vol. i 5 llig.,	1555-1858
Baci de les ànimes.....	1 vol. i 1 llig.,	1667-1686
Comptes.....	1 vol. i 2 llig.,	1846-1932

1.1.2. REGISTRES PARROQUIALS

1.1.2.1 SAGRAMENTALS

Baptismes.....	15 vol. i 1 llig.,	1417-1995
Confirmacions.....	6 vol.,	1595-1972
Matrimonis.....	9 vol.,	1569-1994
Òbits.....	17 vol. i 4 llig.,	1427-1995
Compliment pasqual.....	3 vol.,	1450-1933
Comunions.....	3 llig.,	1828-1868
Confessats.....	3 vol. i 1 llig.,	1431-1487

1.1.2.2 ORDINARIS

Visites pastorals.....	1 llig.,	1566-1864
Excomunionis.....	1 vol. i 1 llig.,	1477-1490

1.1.2.3 ALTRES

Consells i consentiments paterns.....	1 vol.,	1889-1926
Amonestacions.....	1 llig.,	1890-1898
Dispenses matrimonials.....	1 llig.,	1626-1634

1.1.3 REGISTRES NOTARIALS

1.1.3.1 PROTOCOLS NOTARIALS

Llibres de notes i manuals.....	391 vol. i 8 llig.,	1265-1732
Llibres d'obligacions.....	3 vol.,	1423-1443
Capítols matrimonials.....	5 vol. i 15 llig.,	1419-1719
Testaments.....	13 vol. i 14 llig.,	1306-1789
Inventaris.....	1 vol. i 8 llig.,	1436-1736
Mixtes.....	20 vol.,	1340-1644
Actes notarials.....	15 llig.,	1319-1640

1.1.3.2 ALTRA DOCUMENTACIÓ NOTARIAL

Capbreus.....	1 vol.,	1605-1606
Concòrdies.....	3 llig.,	1588-1743
Establiments.....	2 llig.,	1566-1777
Procures.....	1 llig.,	1638-1721
Vendes.....	1 llig.,	1563-1727
Censals.....	4 llig.,	1604-1815

1.1.4 ADMINISTRACIONS AUTÒNOMES

Causes pies.....	3 vol. i 2 llig.,	1474-1802
Marmessories.....	3 llig.,	1662-1856

1.2 FONS DE LA COMUNITAT DE PREVERES (1390-1935)

1.2.1 ORGANITZACIÓ

Llibres de consells.....	1 vol.,	1733-1934
Misses i aniversaris.....	13 vol. i 8 llig.,	1413-1935
Beneficis.....	5 vol.,	1415-1704

1.2.2 ECONOMIA

Donacions.....	1 llig.,	1565-1826
Rendes.....	4 vol. i 1 llig.,	1520-1763

Prestació personal.....	1 llig.,	1553-1573
Comptes.....	5 vol. i 3 llig.,	1390-1793
Comptes particulars.....	3 vol.,	1569-1710
Botiga del blat.....	5 llig.,	1634-1739
Deutes.....	2 vol. i 1 llig.,	1517-1817
Llevadors de ròssecs.....	1 llig.,	1702-1705
Llevadors de censals.....	1 vol. i 3 llig.,	1684-1852
Tabes.....	2 llig.,	1687-1737
Primícies.....	2 llig.,	1813-1818
Vuitena.....	1 vol.,	1541-1550
Registre d'entrades i eixides.....	1 llig.,	1756-1789
Rebutis.....	4 vol. i 2 llig.,	s. XV-1854

1.3 FONS DE LES ASSOCIACIONS PIETOSSES DE FIDELS (1405-1969)

1.3.1 CONFRARIES

Sant Esperit.....	6 vol. i 2 llig.,	1417-1838
Minerva o Sant Sagrament.....	1 vol.,	1599-1884
Roser.....	2 vol. i 1 llig.,	1604-1915
Sant Nom de Jesús.....	1 llig.,	1604-1692
Sant Esteve.....	1 llig.,	1608-1702
Sant Ramon de Penyafort.....	1 vol.,	1604-1860
Novenari de les Ànimes.....	1 vol.,	1815-1934
Cor de Maria.....	2 vol.,	1851-1951
Nostra Senyora de la Soledat.....		1615-1619
Sant Hipòlit.....		1604-1605
Sant Miquel.....		1574-1593
Santa Bàrbara.....		1574-1593
Sant Crucifix.....		1574-1593
General.....	2 vol. i 1 llig.,	1405-1682

1.3.2 CONGREGACIONS

Congregació dels Dolors.....	2 vol.,	1846-1969
Sagrat Cor de Jesús.....		s. XVIII-1888
Conferència de Sant Vicens de Paül.....	1 vol.,	1859-1885
Ordre de N. P. Sant Francesc.....	1 vol.,	1657-1658

COL·LECCIONS FACTÍCIES (ss. XIII-XX)

PERGAMINS..... 143 unitats., ss. XIII-XX

s. XIII (28)
s. XIV (38)
s. XV (53)
s. XVI (15)
s. XVII (4)
fragments i il·legibles (5)

VOLUMS MISCEL·LANIS..... 7 vol., ss. XIII-XX

DOCUMENTACIÓ DIVERSA..... 20 llig., ss. XIV-XX

GOIGS

Goig de Sant Ramon de Penyafort..... 1 llig., s.d.

2. FONS ALIENS A LA PARRÒQUIA

FONS DE L'AJUNTAMENT DE VERDÚ

Llibres de consells.....	2 vol.,	1444-1449
Cadastre.....	1 llig.,	1812
Registre de finques.....	1 llig.,	s. XVIII
Estimes.....	1 vol. i 1 llig.,	1548-1665

FONS DE LA CORT DEL BATLLE

Registre de lletres.....	1 vol.,	1386-1387
Compareixences.....	1 vol.,	1550-1551

FONS PARROQUIAL D'ANGLESOLA

Manuais.....	2 vol.,	1404-1413
Aniversaris.....	1 vol.,	1415
Rendes.....	1 llig.,	1917-1922

FONS PARROQUIAL DE VILAGRASSA

Misses i aniversaris.....	1 vol.,	1759-1803
---------------------------	---------	-----------

DOCUMENTACIÓ DE JOSEP SALA I NADAL, NOTARI DE BELLVER DE CERDANYA

.....	1 llig.,	1751-1787
-------	----------	-----------

Notes

¹ És una síntesi del meu treball final de master, *L'Arxiu de la Parròquia de Santa Maria de Verdú*, llegit i defensat el juliol de 1997 en el marc del Master d'Arxivística, organitzat a Lleida per la Universitat i l'Associació d'Arxivers de Catalunya.

² Cal recordar que en els anys vint, el bisbat de Tarragona ja va procedir al trasllat de la documentació de les parròquies, a excepció d'aquella que no superava els cent anys d'antiguitat. El 15 de juny de 1972, el bisbat d'Urgell adoptà la mateixa decisió.

³ Per conèixer la documentació conservada a l'arxiu parroquial de Tàrrrega, vegeu Rovira i Gimeno, Pilar i Gonzalvo i Bou, Gener: *L'Arxiu Parroquial de Tàrrrega*, a *Urtx*, Revista Cultural de l'Urgell, núm. 2, Tàrrrega, 1990.

⁴ Mn. Josep Cases, *Notes històriques de Verdú*, manuscrit, s.f.

⁵ Bertran Roigé, P.: *Noves aportacions sobre la repoblació de Verdú*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, 1984, pàg. 11. i Boleda Cases, R.: *Verdú. Des dels orígens fins a la fi del règim senyorial de Poblet*, Lleida, Diputació, 1994, pp. 58-61.

⁶ Boleda Cases, R.: *El temple parroquial de Santa Maria de Verdú*, en "Santa Maria de Verdú i altres temes verdunins", Grup de Recerques de les Terres de Ponent, Tàrrrega, 1991, pàg. 14.

⁷ Arxiu parroquial de Verdú, fons parroquial, volum miscel·lani núm. 1, doc. 16, top: 339/1 i volum miscel·lani núm. 5, doc. 33, top: 294/1. Encara que Mn. Josep Cases assenyala l'any 1170 com a data de la donació no es pot precisar amb seguretat degut a la crema de les escriptures l'any 1295.

⁸ Vegeu la transcripció del document a Piquer Jover, J.J.: *El senyoriu de Verdú*, Tarragona, Reial Societat Arqueològica, 1968, pp. 106-111.

⁹ APV, fons parroquial, Manual notarial, 1265, top: 1/1, s.f.

¹⁰ Boleda Cases, R.: *El temple parroquial...*, pàg. 17

¹¹ APV, fons parroquial, vol. miscel·lani núm. 1, doc. 17, top: 339/1. Procés de la unió de la parròquia de Verdú a la mensa episcopal de Vic, 1329.

¹² APV, fons parroquial, vol. miscel·lani núm. 1, doc. 163, top: 339/1. Procés en el que el bisbe de Vic és nomenat rector de Verdú, 2 d'abril de 1330.

¹³ Arxiu Històric Comarcal de Tàrrrega, fons parroquial de Verdú, volum miscel·lani, [núm. 7], doc. 65.

¹⁴ Arxiu Històric Comarcal de Cervera, "Col·lecció Comarcal", Verdú, Mn. R. Berenguer, *Llibre de notícies de la parròquia*, manuscrit, s.f. També hi ha constància de la reducció de comunitaris al volum miscel·lani núm. 3, doc. 75 del fons parroquial de Verdú.

¹⁵ APV, fons parroquial, volum miscel·lani, núm. 1, doc. 46 i 105, top: 339/1.

¹⁶ AHCC, "Col·lecció Comarcal", Verdú, *Llibre de notícies...*, s.f.

¹⁷ Boleda Cases, R.: *Joan Terés i Borrull. Arquebisbe i virrei*, en "Recerques. Terres de Ponent (III)", Tàrrrega, Grup de Recerques de les Terres de Ponent, Tàrrrega, 1982, pàg. 11. Piquer i Jover assenyala erròniament la data de la consagració de l'església el 15 de juny de 1586 en *El senyoriu de Verdú*, Tarragona, Reial Societat Arqueològica, 1968, pàg. 12.

¹⁸ Planes Closa, J. M.: *La parròquia i la vida religiosa de Tàrrrega, segles XVI-XIX*, Tàrrrega, parròquia de Santa Maria de l'Alba, 1994, pp. 32-33.

¹⁹ Boleda Cases, R.: *Verdú. Des dels orígens fins a la fi del règim senyorial*, Lleida, Diputació de Lleida, 1994, pàg. 215.

²⁰ AHCC, "Col·lecció Comarcal", Verdú, Mn. R. Berenguer: *Llibre de notícies...*, s.f.

²¹ AHCT, fons parroquial de Verdú, volum miscel·lani, [núm. 7], doc. 65.

²² APV, fons de la comunitat de preveres, *Llibre dels consells de la comunitat de preveres*, top: 177/2, fol. 11.

²³ Per a comprendre l'estat actual de l'arxiu vegeu l'article *El museo de arte sacro de Verdú apila su gótico en un almacén. El párroco de Santa Maria asegura que no encuentra apoyo para acabar con la desidia*, publicat a "La Mañana" l'1 de novembre de 1994, pp. 3 i 10.

²⁴ La major part de la documentació produïda fins aleshores va quedar destruïda a excepció d'una vintena de pergamins i un fragment de manual de l'any 1265.

²⁵ AHCC, "Col·lecció Comarcal", Verdú, Mn. Ramon Berenguer: *Llibre de notícies...*, s.f.

²⁶ APV, fons parroquial de Verdú, volum miscel·lani núm. 1, doc. 16, top: 339/1. Hem intentat localitzar aquest procés en l'arxiu de la parròquia, però els esforços han estat del tot inútils. Valdria la pena indagar si en la cort eclesiàstica de Vic encara es conserva. Si fos aquest el cas es podrien esbrinar, presumiblement, els fets que van succeir.

²⁷ AHCC, "Col·lecció Comarcal", Verdú, Mn. Ramon Berenguer: *Llibre de notícies...*, s.f.

²⁸ AHCT, fons parroquial de Verdú, volum miscel·lani [núm. 7], doc. 65.

²⁹ APV, fons parroquial, volum miscel·lani núm. 1, doc. 66, top: 339/1. Mn. Berenguer s'equivoca de nou al dir que l'arxiu es va cremar l'any 1292 enlloc de 1295.

³⁰ Duran Sanpere, A.: *Barcelona i la seva història, vol. III ("L'Art i la Cultura")*, Barcelona, Curial, 1975, pàg. 631.

³¹ APV, fons parroquial, volum miscel·lani núm. 2, doc. 122, top: 291/1.

³² APV, fons parroquial, Decrets de visita, 1895-1959, top: 330/1. Lletre de 19 d'agost de 1916 de Francesc d'Assís Vidal i Barraquer a la parròquia de Verdú. El mateix Vidal i Barraquer, sent cardenal i arquebisbe de Tarragona, el 10 de desembre de 1921, i seguint amb el seu interès en la salvaguarda i difusió dels fons parroquials crea l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona.

³³ Els instruments de descripció resultants són un inventari del fons, un inventari de protocols notariais acompanyat pels índexs alfabètics i cronològics i, per últim, un catàleg dels volums miscel·lanis amb un índex de descriptors.

³⁴ Vidal Pla, J.: *Els arxius parroquials del Penedès i Garraf*, en "Actes del 1er. Seminari d'Estudis d'Història Local i Comarcal. L'estat de la qüestió al Penedès i Garraf", Barcelona, Departament de Cultura / Arxiu Històric Comarcal de Vilafranca del Penedès, 1987, pàg. 132. Vidal assenyala que les parròquies sovint custodien documentació de caire civil com llibres dels consells de la vila, de crides del batlle o de cort.

³⁵ Boleda Cases, R.: *Verdú. Des dels orígens...*, pàg. 94

³⁶ APV, fons parroquial, volum miscel·lani núm. 2, doc. 82, top: 291/1. Certificat de 3 de novembre de 1663 de Roc Minguell, escrivà de la Cort del Batlle, en el qual afirma que l'arxiu d'aquesta institució fou escampat per la plaça de la Raval pels soldats durant la guerra.

³⁷ Entre els escassos estudis demogràfics de la comarca de l'Urgell, l'exemple més evident d'aprofitament documental de les sèries de baptismes, matrimonis i òbits i que pren com a finalitat l'anàlisi demogràfic i social correspon a Planes Closa, J.M.: *Demografia i societat de Tàrrrega i l'Urgell durant l'Antic Règim*, Agramunt, 1995.

³⁸ Sanfeliu Rochet, G.: *Cognoms dels habitants de la vila de Verdú*, en "Santa Maria de Verdú i altres temes verdunins". L'autor accepta la data escrita presumiblement per Mn. Ramon Berenguer expressada en xifres aràbigues sense tenir la precaució de corroborar-la en el text original. Mn. Berenguer s'equivoca en la lectura dels números romans que descriuen la data del document original, i enlloc de

llegir quatre-cents llegeix tres-cents, escrivint, doncs, 1394 en comptes de 1494. La errada suposa que en el moment de la enquadració les actes d'aquest any es col·loquin al començament del volum.

³⁹ Ansón Calvo, Mª C.: *Los archivos parroquiales como fuente para la demografía y la genealogía*, en "Memoria Ecclesiae IX: Parroquia y Arciprestazgo en los Archivos de la Iglesia (II)", pp. 13-14. El registre baptismal més antic de les parròquies del bisbat de Tarragona també pertany a una parròquia de la comarca de l'Urgell. És de l'any 1468 i correspon a la parròquia de Sant Martí de Maldà.

⁴⁰ Ramon Vinyes, S. i Massagués Vidal, J: *Inventari dels llibres sacramentals de l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona*, Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat, 1990, pàg. 13. Assenyalen a Torroja del Priorat com la parròquia que conserva els registres més antics, concretament de l'any 1388. Malgrat això, en la descripció de l'inventari no apareix cap registre de confirmats fins l'any 1596 (vegeu la pàgina 59 del mateix volum).

⁴¹ Ibídem, pàg. 11. Ramon Vinyes i Massagués Vidal assenyalen el començament dels llibres d'òbits a mitjans segle XIV amb una estructura de llibres de comptes. A Verdú sembla que es redacten d'una manera semblant. D'altra banda, Rubio Moreno considera que en un principi només s'enregistraven les actes dels qui van testar abans de morir, amb el nom del difunt, la circumstància d'haver fet testament,

la data de l'enterrament i de la defunció i en últim extrem els llegats derivats del testament. Vegeu Rubio Moreno, P: *Tipologia documental ...*, pàg. 221.

⁴² Ibídem, pàg. 12.

⁴³ Capdevila, S: *El archivo parroquial ...*, pàg. 7.

⁴⁴ Capdevila, S.: *El archivo parroquial ...*, pàg. 6.

⁴⁵ Vegeu Ramon Vinyes, S. i Fuentes Gassó, M.: *Inventari dels protocols notarians de l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona*, Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat, 1987, pàg. 10.

⁴⁶ Mayans Pluja, A: *Els arxius parroquials, municipals i notarians de la Garrotxa. Una aproximació*, Olot, Ajuntament, 1987, pàg. 281.

⁴⁷ Espinagosa Marsà, J: *Cal Perelló de Tàrrega, segons un inventari de 1808*, a "Urtx. Revista Comarcal de l'Urgell", núm. 3, Tàrrega, Museu Comarcal de l'Urgell, 1991, pp. 73-88. Cal Perelló era el casal senyorial d'una de les famílies més importants de la Tàrrega moderna. La publicació d'aquest inventari ha permès conèixer el seu estat a partir de la descripció de les seves estances i dels estris i objectes presents en cadascuna d'elles.

⁴⁸ L'inventari reflecteix exclusivament i de forma sumària les sèries documentals, el número de llibres i lligalls i els seus anys extrems. Per a tenir una visió més profunda dels fons vegeu FARRÉ TARGA, M.A: *L'arxiu de la parròquia de Santa Maria de Verdú, Lleida, 1997, inèdit*.